

## I. Taharah – THE PURIFICATION PROCESS OF THE DECEASED

The origins of many practices associated with both the preparation of the deceased for burial as well as the funeral ceremony can be traced to the Mishna, Talmud and medieval Kabbalistic works. Strict adherence to these customs characterizes their description in many relevant works, with a strong emphasis on the recognition that they are predicated on mystical truths that bear immense spiritual ramifications. As such, they should be administered with great reverence and care.<sup>1</sup>

**Tahara (lit. purification) is the process of cleaning a deceased's body in preparation for burial. What is the origin of the Tahara?**

The practice of washing the body of the deceased is first recorded in the Mishna<sup>2</sup> and Talmud<sup>3</sup> in the context of the laws of Shabbos. The *poskim* emphasize that because this

<sup>1</sup> בקונטרס 'מצבת משה' להחכמת אדם (הנהגת חברה קדישא) כתב: "ולא יהיה דבר זה קל בעיניהם כי הלא החמירו רז"ל כל כך בכל עניני כבוד המת ופטרם המתעסקים מכל מצוות שבתורה ואם זה הוא אפילו בהספדו כל שכן בהתעסקות ובאמת כל עניני טהרתו לא מצינו לזה שרש בגמרא . . ועיין במעבר יבק שהוא היה תלמיד ר' מנחם עזריה מפאנו בעל שאלות ותשובות מנחם עזריה וספר עשרה מאמרות ועל כל מנהג ומנהג שנוהגין עם המת כתב סודות גדולים ונוראים אך להיות שהדבר נמסר לכל אדם הכל אצלם כמצות אנשים מלומדה וכפי שראיתי נוהגין עם המת כאילו רוחצים חתיכת בשר אוי לאותה חרפה ובושה . .

ועל כל פנים חיוב גדול על הגבאים של חברה קדישא שישגיחו היטיב בכל מה שאכתוב ולעשות מהם תקנות קבועות ולהזהיר את המתעסקים שלא יזווזו מזה מקטן ועד גדול כי אם קטן הוא בעינינו גדול הוא בשמים ממעל לזכות נפש המת ובוה יהיו נקראים גומלי חסד של אמת וממדיקי הרבים ואל יאמרו כן קיבלנו המנהג כי הודה לי ראש המתעסקים שקיבל שלא לעשות שום קשר בחוטי התפירה כמו שכתוב ברוקח אלא שאחר כך אמרו לו אחרים שאין קפידא ובלתי ספק שהכל נשתכח מחמת שלא הבינו טעם הדברים וגם אינו מפורש היטיב אלא ברוקח וזה לא היה מצוי כלל ודי בזה ולזאת מהראוי לאלופי הגבאים ורבנים דיינים ונאמנים והרב המגיד שלהם לתקן מכאן ולהבא לשמור ככל אשר אכתוב מפי ספרים ראשונים."

<sup>2</sup> משנה (שבת, כג: ה): "עושיין כל צורכי המת סכין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזו בו אבר". וברש"י (שבת קנא, א; וכן הוא בר"ן ומאירי שם): "במים". במס' שמחות (מאבל רבתי פ"ג) נאמר: "הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו . . ואין סכין אותו, ואין מדיחין אותו . . עד שתצא נפשו". ובירושלמי (ברכות ד, א): "אמר ריש לקיש למה נקרא שמה שנער ששם ננערו מיחי דור המבול. דבר אחר, שנער שהם מתים בתשנוק בלא נר ובלא מרחץ [בצער מבלי נחת שאין להם לא נר ולא מרחץ", פני משה].

וראה גם רש"י מו"ק (ה, ב). אהא דנזכר שם "מאי שדה בוכין רב יהושע בר אבא משמיה דעולא אמר שדה שחפסירין בה מתים": "שכשמביאין מתים ממקום למקום לקבור, כשבאין בשדה סמוך לעיר נפטרין אלו שהביאום ממקומן והולכין להם, ובאין אנשי המקום ומקבלין אותן ורוחצין אותן שם, וקוברין אותן". ובמו"ק (ח, ב) נאמר "ועושיין נברכת במועד", ובתוס' (וכן במאירי ד"ה ועושיין) נתפרש ('נברכת') – "לרחוץ את המת ותכריכין".

<sup>3</sup> שבת (קנא, א). ובירושלמי (שבת כג, ה): "עושיין כל צרכי המת סכין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזו בו אבר".

## II. TAHARA RITUALS AND CUSTOMS

### Question

What are the sources for the various customs performed during the ritual cleansing of the deceased known as the *tahara*: i.e., *Shechiva*; pouring with the back of the hand; mixture of egg and wine; earthenware shards on the eyes and mouth; earth from the Land of Israel?

### Response

**Note:** The *tahara* ritual is attributed to Hillel the Elder,<sup>34</sup> although some have rejected this assumption.<sup>35</sup> Many of its customs are recorded in the *Rokeach* (authored by Rabbi Elazar of Worms, c. 1165–1240)<sup>36</sup> and are widely accepted to this day based on the *tahara*

<sup>34</sup> מעבר יבק (שפתי רננות פי"ז): "ברחיצה הגדולה המיוחסת להלל הזקן". צרי לנפש (לר' יהודה ארי' ממודינא, ויניציאה שע"ט, יז, א, הובא בספר זכרון להרב נסים ח"ו ע' שיד): "סדר רחיצה של הלל הזקן".

<sup>35</sup> ראה בארוכה בספר זכרון להרב נסים (שם ע' שיג ואילך).

<sup>36</sup> רוקח (סימן שטז בסופו): "נוהגין לגמול חסד של אמת ועוסקין במת כשנפטר ונתקרב כי הרוח יצאה ממנו, מביאין מים ומחממין אותו ומרחיצין כל גופו ואבריו ופניו וראשו ואח"כ לוקחין ביצים ויין וטורפים יחד מעורבין ומרחיצין ראשו, והמתעסקין בו רוחצין ידיהם במלח ומים, ונהגו לתקן בגדי פשתן בלא אימרא וחוטין בלא קשר ומלבישין אותו מכנסים וחלוק ואנפליא יילצונש וחלוק סרגניזא וחגור פשתן חוגרין אותו וחגור של מכנסים כמו כן פשתן, ועונבין אותו אבל לא קושרין שום קשר ולא בחוטי הראש ומצנפת ובגד שמעטפין אותו סביב שקורין וואלטורה". וראה גם בכלבו הלכות אבל ע"ש.

והנה כתב החכמת אדם (הנהגת ח"ק והאבל בתחילתו): "ובאמת כל עניני טהרתו לא מצינו לזה שרש בגמרא אך הם כלם מקובלים מר' יהודה חסיד וכמבואר ברוקח וברבינו ירוחם ובכלבו". וכן הובא עפ"ז בכמה מספרי המלקטים בפשטות שמנהגי הטהרה מקובלים הם מרבינו יהודה חסיד ז"ל.

והנה בפשטות כן הבין החכמת אדם מלשון הרוקח (שם) שכתב בהמשך לזה: "נעתק מספר הכבוד שיסד האיש הגדול רבי יהודה חסיד זצ"ל", והבין בפשטות מדבריו אלו קאי אלמעלה, כלומר שכל עניני הטהרה דלעיל מיני' הנה הוא "נעתק מספר הכבוד וכו'", ולפ"ז הרי לנו מקור שעניני הטהרה מקובלים הם מרבי יהודה חסיד.

אמנם לאחר העיון נראה לומר דאין הדברים בזה מדוקדקים, והוא דמש"כ ברוקח שם "נעתק מספר הכבוד וכו'" לא קאי אלמעלה למש"כ לעיל מיני' וכו', אלא אלמטה כלומר לדבריו דלהלן שם במרוצת דבריו "אין לקבור שני מתים יחד שהיו שונאין זה את זה וכו'", דכל זה הוא נעתק מספר הכבוד של רבי יהודה חסיד.

וכד דייקת שפיר הרי שכן מתבאר להדיא מדברי הרבינו ירוחם (ספר חוה, נתיב כח, ונסמן גם בתו"ד החכ"א שם) שכתב: "כתב רבינו יהודה חסיד ז"ל בספר הכבוד אין לקבור ב' מתים יחד שהיו שונאין זה את זה וכו'" – הרי ברור מללו מדברי רבי יהודה חסיד הנעתקים מספר הכבוד הם הם הצוואה בעניני קבורה דלהלן ברוקח וברבינו ירוחם שם, ולא עניני הטהרה דלעיל מיני' ברוקח שם.

ולפ"ז מבואר דלא כמו שהביא החכ"א (שם) בפשטות מהרוקח ומרבינו ירוחם שכל עניני הטהרה כלם מקובלים מרבי יהודה חסיד, דהרי להנ"ל מבואר שאין מדברי הרוקח וברבינו ירוחם ראוי' שאלו הם מקובלים מרבי יהודה חסיד ודו"ק. זאת ועוד, הרי החכ"א (שם) מביא עוד שכן מבואר